

УДК 355.433.4

І.В. Воробйова

Академія внутрішніх військ МВС України, Харків

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ЗБРОЯ ЯК САМОСТІЙНИЙ ЗАСІБ ВЕДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ВІЙНИ

У статті наведено аналіз наукової літератури з питань інформаційного протиборства та інформаційно-психологічної війни. Відмічено, що основним інструментом ведення інформаційно-психологічних війн є інформаційно-психологічна зброя і вказано на необхідність її розгляду в якості самостійного виду зброї. Розкрито основні види інформаційно-психологічного впливу на людину.

Ключові слова: інформаційне протиборство, інформаційно-психологічна війна, інформаційно-психологічна зброя, інформаційно-психологічний вплив.

Вступ

Постановка проблеми. У сучасних умовах істотно зростають масштаби інформаційного протиборства завдяки його економічній доцільності, високій ефективності, можливості широкого використання прихованих методів його ведення, необмеженого використання простору і часу. Однією з основних його форм є інформаційно-психологічна війна, головними об'єктами впливу в якій служать моральні й психологічні властивості людей. Внаслідок цього, істотно зростає роль морально-психологічного забезпечення діяльності військ, що здобуває головне значення в організації захисту від негативних інформаційно-психологічних впливів з боку протидіючих сторін.

Інформаційно-психологічний вплив, який дедалі посилюється на всіх рівнях і сферах державного та військового управління, дає можливість стверджувати, що на сьогодні формуються умови для відокремлення інформаційно-психологічної зброї у відносно самостійний вид зброї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформаційне протиборство як напрямок наукових досліджень і практичної діяльності має давню історію, хоча в прямій постановці цей термін в теорію і практику ввійшов відносно недавно. Воно виникло одночасно з появою збройного протиборства – як складова частина збройної боротьби у вигляді психологічного засобу послаблення бойової могутності супротивника і підняття бойового духу своїх військ. Розвиток науки і техніки, особливо в двадцятому столітті, дозволив настільки удосконалити технологічну основу інформаційного протиборства, що зробило його одним з найбільш ефективних засобів досягнення зовнішньо-та внутрішньополітичних цілей.

Взагалі, під інформаційним протиборством розуміють сукупність таких взаємин між суб'єктами світового співтовариства або політичної системи суспільства, в рамках яких одні суб'єкти шляхом активного впливу на інформаційну сферу інших суб'єктів прагнуть отримати перевагу над протибор-

чою стороною в економічній, політичній, військовій чи іншій галузі [6].

На сьогоднішній день залежно від наукового інтересу та предмету дослідження, стосовно інформаційного протиборства, у науковому пошуку вітчизняних і зарубіжних учених виділяють декілька основних напрямів:

- Формування концептуальних, теоретичних і технологічних аспектів інформаційного протиборства (В.Б. Толубко, А.О. Рось, І.В. Замаруєва, В.О. Фомін, Г.Г. Почепцов, М.О. Попов, А.Г. Лук'янець, С.П. Расторгуєв, Т. Рон).

- Визначення теоретико-методологічних проблем сутності та змісту інформаційно-психологічного впливу й операцій (В.Г. Крисько, Г.Г. Почепцов, О.К. Юдін, В.М. Богуш, Г.В. Грачов, І.К. Мельник, О.А. Матеюк, А.І. Черняк, О.В. Литвиненко).

- Висвітлення проблем розвитку інформаційно-психологічного протиборства в історичному аспекті (І.С. Руснак, В.М. Телелим, В.Б. Толубко, А.О. Рось, Г.Г. Почепцов).

- Узагальнення теорії та практики психологічних і інформаційних операцій у сучасних локальних війнах і збройних конфліктах (С.Д. Кузнецов, В.С. Колесов, М.М. Присяжнюк, М. Дзюба, О. Мацагор).

- Проведення наукових досліджень із проблем інформаційного протиборства.

Як вказують Д.Б. Фролов, Л.В. Воронцова, сучасний період розвитку інформаційного протиборства характеризується його особливим загостренням і виходом на якісно новий рівень, що обумовлено наступними основними факторами [3]:

- інформатизацією основних галузей діяльності більшості держав;

- швидкими темпами формування глобальної інформаційної інфраструктури і перетворенням її в базисний елемент життєдіяльності світового співтовариства;

- значними досягненнями в розвитку інформа-

ційних технологій впливу на свідомість, волно і почуття людей;

- активним розвитком програмно-технічних засобів нанесення збитку комп'ютерним і телекомунікаційним системам;

- недостатнім рівнем розвитку засобів і методів забезпечення захисту національних інформаційних просторів, свідомості населення;

- недосконалістю інформаційної політики.

Інформаційно-психологічна війна з'явилася як форма інформаційного протиборства на певній стадії розвитку засобів і методів інформаційно-психологічного впливу і в даний час представляє собою найбільш соціально небезпечну форму даного протиборства, що здійснюється насильницькими засобами і способами впливу на інформаційно-психологічну сферу протидіючої сторони з метою вирішення стратегічних завдань.

Отже, інформаційно-психологічна війна – це сукупність різноманітних форм, методів і засобів впливу на людей з метою зміни у бажаному напрямку їх психологічних характеристик (поглядів, думок, ціннісних орієнтацій, настроїв, мотивів, установок, стереотипів поведінки), а також групових норм, масових настроїв і громадської свідомості в цілому [6, с. 250].

Основним інструментом ведення інформаційно-психологічних війн є інформаційно-психологічна зброя.

Інформаційно-психологічна зброя використовується при проведенні інформаційно-психологічних операцій і заходів, які мають за мету:

- викривлення одержуваної керівництвом конкурента (протидіючої сторони) інформації та нав'язування йому неправдивої і безмістовної інформації, що позбавляє його можливості правильно сприймати події і приймати вірні рішення;

- психологічну обробку соціальних груп (населення в цілому);

- ідеологічні диверсії та дезінформацію;

- підтримання сприятливої громадської думки;

- організацію масових демонстрацій під помилковими гаслами;

- пропаганду і поширення неправдивих чуток.

Мета статті полягає у дослідженні інформаційно-психологічної зброї як самостійного засобу ведення інформаційно-психологічної війни.

Виклад основного матеріалу дослідження

Під інформаційно-психологічною зброєю (ІПсЗ) розуміється спеціальна зброя, що заснована на застосуванні руйнуючого інформаційно-психологічного і інформаційно-керуючого впливу на психіку людини для управління її поведінкою і діяльністю, або її знищенням [2]. До основної ІПсЗ

можемо віднести широко відомі і вже апробовані на практиці різновиди інформаційно-психологічного впливу.

1. Інформаційний вплив (часто його називають інформаційно-пропагандистським, ідеологічним) – це вплив словом, інформацією. Основна мета такого впливу – формування певних ідеологічних (соціальних) ідей, поглядів, уявлень, переконань, одночасно він викликає у людей позитивні або негативні емоції, почуття і навіть бурхливі масові реакції. Так, листівка, що здійснює пропагандистський вплив, може одночасно викликати психологічні переживання, наприклад почуття туги за батьківщиною [8, с. 121].

2. Психогенний вплив є наслідком: 1) фізичного впливу на мозок індивіда, результатом якого можуть стати порушення нормальної нервово-психічної діяльності; 2) шокowego впливу навколишніх умов або будь-яких подій (наприклад, картин масових зруйнувань, численних жертв і т.ін.) на свідомість людини, внаслідок чого вона не може раціонально діяти, втрачає орієнтацію у просторі, відчуває афект або депресію, впадає в паніку, ступор. Чим менше підготовлена людина до психотравмуючих впливів навколишньої дійсності, тим більше вираженими будуть її психічні травми, що одержали назву психогенних втрат [5].

Окремим випадком психогенного впливу є вплив кольору на психофізіологічний і психічний стан людини.

Колір чинить міцний вплив на формування психофізіологічного статусу організму людини. Цей вплив, в першу чергу, опосередковується діяльністю вегетативної нервової системи (ВНС), її симпатическим і парасимпатическим відділами. Однак на відміну від вегетативної нервової системи, на яку колір чинить безумовний вплив, взаємозв'язок між кольором і центральною нервовою системою (ЦНС) людини представляє собою більш складну картину. Якщо для ВНС колір – це, перш за все, енергія, що надходить до організму з навколишнього середовища, то для ЦНС колір – це „інформація” про навколишнє середовище [1, с. 38 – 43]. Так, експериментально встановлено, що при впливі пурпурного, червоного, помаранчевого і жовтого кольорів стає частішим і глибшим подих і пульс людини, підвищується її артеріальний тиск, а зелений, блакитний, синій і фіолетовий кольори чинять зворотний ефект. Отже, перша група кольорів є збудливою, а друга – заспокійливою [5].

Як відмічає Б.О. Базима, синій і зелений кольори виправдовують свої характеристики, як ті, що заспокоюють. Однак, довготривалий вплив цих кольорів призводить до гальмування і навіть депресії, викликає враження як чогось печального і нудного. Червоний і жовтий, як ті що стимулюють, також виправдо-

вують свої традиційні характеристики кольорів „активного порядку”. В цих кольорах зацікавлена нервова система людини, яка гарно відпочила, відновила сили та відчуває потребу інтенсивній діяльності і прояві енергії. Тривала дія цих кольорів може призвести до занадто сильного збудження, а потім і до захисного гальмування нервової системи [1, с. 40].

Взагалі, основна мета використання кольору в ході інформаційно-психологічного впливу – це правильне оформлення інформаційно-пропагандистських матеріалів. Доповнюючи й емоційно збагачуючи гамою кольорів їх зміст, вдається провокувати певні реакції об'єкта.

3. Психоаналітичний (психокорекційний) вплив – це вплив на підсвідомість людини терапевтичними засобами, особливо в стані гіпнозу або глибокого сну. Існують також методи, що виключають свідомий опір як окремого індивіда, так і груп людей, які знаходяться у бадьорому стані (комп'ютерний психоаналіз і комп'ютерна психокорекція). Зокрема, в процесі звукового управління психікою людей і їх поведінкою, словесні вселяння (команди) у закодованій формі виводяться на будь-який носій звукової інформації (аудіокасети, електронні носії, радіо або телепередачі, шумові ефекти). Людина слухає музику або шум прибою в кімнаті відпочинку, стежить за діалогами персонажів фільму, і не підозрює, що в них утримуються команди, які не сприймаються свідомістю, але завжди фіксуються підсвідомістю, і ці команди змушують людину згодом робити те, що запропоновано [5].

4. Нейролінгвістичний вплив змінює мотивацію людей шляхом введення в їх свідомість спеціальних лінгвістичних програм. Основним об'єктом впливу є нейрофізіологічна активність мозку та емоційно-вольовий стан людини, який виникає внаслідок активності мозку. В якості головного засобу впливу виступають спеціально підібрані вербальні (словесні) і невербальні програми, засвоєння змісту яких дозволяє змінювати в заданому напрямку переконання, погляди й уявлення людини (як окремого індивіда, так і цілих груп людей) [8, с. 121].

Суб'єктом нейролінгвістичного впливу зазвичай є спеціаліст, який спочатку виявляє в психіці суперечливі (конфліктуючі) погляди і переконання, а також негативні емоційні стани (переживання, настрої, почуття), які турбують людей, а на наступному етапі за допомогою спеціальних прийомів допомагає усвідомити дискомфортність їх реального стану (соціально-економічного, культурного, фізичного і як наслідок – психологічного) і вносить у свідомість зміни, які змушують людей по-іншому сприймати життєві ситуації і будувати відносини з іншими людьми.

У ході нейролінгвістичного програмування звичайно використовують наступні ефекти:

„Дзеркальне відображення” – це пряме запозичення (копіювання) поз, жестів, характерних рухів, інтонацій, діалектичних або жаргонних особливостей мови, що вкрай рідко осмислюється і виступає підсилувачем взаємозв'язку і взаємовпливу людей один на одного.

„Синхронізація” – це взаємне підстроювання тілесних ритмів (включаючи ритм подиху) між тим суб'єктом, який слухає і тим, який говорить.

„Психологічна сигналізація” – це взаємозв'язок, що існує між положенням очей суб'єкта і сенсорних процесів, що відповідають за прийом і переробку інформації, яка надходить у його мозок [5].

5. Психотронний вплив – це вплив на інших людей, який відбувається шляхом передавання інформації через позачуттєве (неусвідомлене) сприйняття. Такий вплив здійснюється за допомогою людей, які володіють паранормальними здібностями (телепати, екстрасенси, парапсихологи) [4].

Психотроніка, за визначенням З. Рейдака, – це міждисциплінарна галузь наукових знань, що вивчає опосередковані свідомістю і процесами сприйняття дистантні взаємодії між живими організмами і навколишнім середовищем. Вона займається енергетичними й інформаційними проявами подібних взаємодій.

Психотроніка як науковий напрямок привернула до себе останнім часом увагу спеціалістів багатьох країн. Видаються часописи, проводяться симпозиуми, організуються всілякі групи, асоціації, комітети, інститути, розробляються програми робіт (наприклад, програма ЦРУ США "МК-ультра", програма ДАРПА МО США, програма Розвідувального Управління МО США по використанню екстрасенсів або програма по випробуванню установки "Радіосон", за допомогою якої можна приспати ціле місто площею 100 кв. кілометрів). Почато комплексні дослідження і роботи з вивчення фізичних полів біооб'єктів (клітин, рослин, тварин і людини), їх біоенергетики і біоінформатики [7].

6. Психотропний вплив – вплив на психіку людей за допомогою медичних препаратів, хімічних або біологічних речовин. Адже, для того, щоб змусити людину робити те, що вона робити не хоче, зовсім не обов'язково хірургічним шляхом змінювати будову її головного мозку або примушувати її силою. Потрібно тільки правильно підібрати препарати і відповідним чином їх застосувати.

Сильно впливають на психіку людини деякі пахучі речовини. Американський психіатр А. Хірш досить давно встановив, що певні запахи викликають конкретні дії і поведінку людини, а також впливають на продуктивність її діяльності.

На думку дослідника, запах – це начебто пульт управління, що дозволяє керувати людськими емоціями і через них вчинками людей. За допомогою

запахів можна підвищувати або знижувати кров'яний тиск, сповільнювати або прискорювати серцебиття, збуджувати або навпаки – присипляти. Встановлено, що деякі запахи знімають стан депресії в людини, поліпшують її настрій. Клінічні експерименти показали, що аромат лаванди, ромашки, лимона і сандалового дерева послаблює активність головного мозку швидше, ніж будь-який депресант. А жасмін, троянда, м'ята і гвоздика збуджують клітки сірої речовини могутніше, ніж міцна кава.

Сила запахів має наукове пояснення: у людському мозку є певні відділи, що відповідають за сприйняття запахів, обробку інформації про них і збереження її в пам'яті. Образно виражаючись, запах – це вічно відкриті ворота душі, що не піддаються логічному контролю. Тому, застосовуючи запахи для впливу на людей, ми б'ємо в саме слабке місце їх психіки. Чим і користуються фахівці в області інформаційно-психологічного впливу [5].

До психотропних засобів звичайно відносять фармакологічні препарати, наркотичні речовини, хімічні склади, що впливають на біохімічні процеси в нервовій системі людини і задають рівні її бадьорості, активності, якості сприйняття обстановки, а також характеристики психічного здоров'я [4].

Висновки

Інформаційно-психологічна зброя може спрямовуватися на придушення, знищення, дезорганізацію, дезорієнтацію, дезінформацію, дезадаптацію об'єкта впливу; вона може порушувати психічне здоров'я, спонукати до спонтанних, немотивованих, агресивних (чи антисоціальних) дій, спричинити тимчасові чи незворотні зміни в свідомості особистості, а то й повне її самознищення.

Латентність, притаманна інформаційно-психологічній зброї, складність визначення генезису та детермінації проявів, відносно низька вартість при значному ефекті, універсальність – все це посприяло тому, що ІПЗ стає самостійним засобом ведення інформаційно-психологічних війн, поширеним способом досягнення певних завдань внутрішньої і зовнішньої політики.

Список літератури

1. Базыма Б.А. Цвет и психика: Моногр. / Б.А. Базыма. – Х.: ХДАК, 2001. – 172 с.
2. Борский Н. Основные направления обеспечения информационной безопасности в деятельности войск (сил) / Н. Борский // Ориентир. – 2001. – № 11. – С. 44-48.
3. Воронцова Л.В. История и современность информационного противоборства / Л.В. Воронцова, Д.Б. Фролов. – М.: Горячая линия – Телеком, 2006. – 192 с.
4. Караяни А.Г. Информационно-психологическое противоборство в современной войне / А.Г. Караяни. – М.: Военный университет, 1997. – 246 с.
5. Крысько В.Г. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт) / В.Г. Крысько [Под общ. ред. А.Е. Тараса]. – Мн.: Харвест, 1999. – 448 с.
6. Манойло А.В. Государственная информационная политика в особых условиях: монограф. / А.В. Манойло. – М.: МИФИ, 2003. – 388 с.
7. Інформаційна боротьба в сучасних умовах: Навчальний посібник / В.Б. Толубко та ін. – К.: НАОУ, 2002. – 193 с.
8. Юдін О.К. Інформаційна безпека держави: Навчальний посібник / О.К. Юдін, В.М. Богуш. – Х.: Консум, 2005. – 576 с.

Надійшла до редколегії 15.03.2010

Рецензент: д-р військ. наук, проф. І.О. Кириченко, Академія внутрішніх військ МВС України, Харків.

ИНФОРМАЦИОННО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ОРУЖИЕ КАК САМОСТОЯТЕЛЬНОЕ СРЕДСТВО ВЕДЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ВОЙНЫ

И.В. Воробьева

В статье приведен анализ научной литературы по вопросам информационного противоборства и информационно-психологической войны. Отмечено, что основным инструментом ведения информационно-психологических войн является информационно-психологическое оружие и указано на необходимость его рассмотрения в качестве самостоятельного вида оружия. Раскрыты основные виды информационно-психологического воздействия на человека.

Ключевые слова: информационное противоборство, информационно-психологическая война, информационно-психологическое оружие, информационно-психологическое воздействие.

INFORMATION AND PSYCHOLOGICAL WEAPON AS AN INDEPENDENT MEANS OF INFORMATION-PSYCHOLOGICAL WARFARE

I.V. Vorobyova

In article analysis the scientific literature on questions of an information confrontation, and information and psychological warfare. It is noted that the main instrument of information-psychological warfare is an information-psychological weapon and pointed to the need for its consideration as a separate type of weapon. It outlines the main types of information-psychological influence on people.

Keywords: informational confrontation, information and psychological warfare, information-psychological weapon, information and psychological influence.